

ТЕКСТ СТАТТІ ТУТ

Л. В. БАЖЕНОВ (Кам'янець-Подільський)

**П'ятиріччя Центру
дослідження історії Поділля
Інституту історії України НАНУ**

Бурхливий розвиток масового краєзнавчого руху за роки незалежності Української держави спричинився до його подальшої демократизації та появи нових організаційних форм консолідації, координації і вдосконалення у контексті національного відродження. Перебудовчі процеси у вітчизняному краєзнавстві очолили утворена 1991 р. Всеукраїнська спілка краєзнавців, реформовані Українське товариство охорони пам'ятників історії та культури, Українське географічне товариство та ін. Не залишилися осторонь від цього процесу й академічні науково-дослідні установи, які працювали над розширенням і вдосконаленням регіональних досліджень в Україні. Прикладом може слугувати діяльність Інституту історії України НАН України, який до 1995 р. на терені держави заснував 10 регіональних науково-дослідних центрів поглибленого вивчення історії та культури

України. З-поміж них 1 червня 1995 р. спільним наказом керівництва Інституту історії України і Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету створено Центр дослідження історії Поділля. На історичному факультеті цього педвузу для потреб Центру виділено офіс, відповідні меблі, оргтехніку і розпочато його роботу по з'єднанню зусиль науковців академічних установ і вузів та краєзнавців Поділля в галузі історичних регіональних досліджень.

За п'ять років діяльності Центр пройшов етап становлення: склалася чітка структура роботи. Він об'єднав 10 почесних та 82 дійсних членів з числа провідних учених і краєзнавців України й насамперед Хмельницької, Вінницької, Житомирської і Тернопільської областей. Організують роботу Центру на засадах, затверджених установами-засновниками програми і статуту президія та вчена рада у складі 17 дійсних членів з числа докторів і кандидатів наук, професорів і доцентів. Центр налагодив тісні наукові зв'язки з усіма краєзнавчими осередками Подільської та Волинської областей, науково-дослідними установами, вузами і центрами України спорідненого профілю, Краківськими університетом і педагогічним інститутом (Польща), Фондом "Євразія", Хмельницькою облдержадміністрацією тощо. У 1999 р. Центр заснував свою філію на Хмельниччині — Теофіпольський Центр дослідження історії Поділля та Південно-Східної Волині Інституту історії України при Кам'янець-Подільському педуніверситеті. Її очолив відомий краєзнавець, почесний член нашого Центру І. А. С т а с ю к.

Центр здобув певне визнання в колах наукової громадськості й краєзнавців Хмельницької та сусідніх областей і набрав розголосу по всій Україні. Його залучають до розробки указів Президента, розпоряджень Хмельницької облдержадміністрації щодо розвитку краєзнавства, до підготовки видань наукового журналу "Краєзнавство", до організації й проведення міжнародних і всеукраїнських науково-краєзнавчих симпозіумів та конференцій, до надання науково-методичної допомоги з проблем поділлязнавства докторантам, аспірантам, магістрантам, краєзнавцям, дипломникам і учням — членам Малої Академії наук тощо. Послугами Центру користувалися вчені — історики Росії, Польщі та Німеччини.

Упродовж п'яти років під егідою Центру підготовлено й опубліковано десять монографій, книг і брошур та одну книгу по Теофіпольському відділу Центру загальним обсягом 78,6 друк. аркушів. Заслужують особливої уваги методичний посібник для вчителів історії та студентів М. Б. Петрова "Вірмени на Поділлі" (1995 р.), монографія М. Г. Кукурудзяка і М. М. Собчинської "З історії національної школи і педагогічної думки в УНР" (1997 р.), книги О. М. Кошеля "Між церквою і наукою. Нарис діяльності Подільського церковного історико-археологічного товариства" (1998 р.), В. С. Лозового "Поділля в добу Центральної Ради" (1999 р.), В. А. Нестеренка "Українізація Поділля. 20—30-ті роки ХХ ст." (1999 р.), І. В. Сесака "Освіта на Поділлі в другій половині ХІХ — на початку ХХ ст." (1999 р.), О. Т. Шура "Голосків. Село на Поділлі: історія і сучасність" (1999 р.), "Недержавні громадські організації міста Кам'янця-Подільського. Довідник" (спільно з Фондом "Євразія") (1998 р.) та ін. У 2000 р. до друку підготовлено ще три поділлязнавчі книги, які незабаром побачать світ.

Протягом 1995—2000 рр. Центр виступив організатором або був задіяний до підготовки і проведення на території Хмельницької області 10-ти міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-краєзнавчих конференцій. Зокрема, він виступав головним ініціатором проведення таких представницьких форумів: "Поділля і Волинь у контексті історії українсь-

кого національного відродження: Всеукраїнський науковий симпозіум” (Кам’янець-Подільський, 1995 р.), “Пилявецька битва 1648 р. в історії України: Всеукраїнська наукова конференція” (Стара Синява, 1995), “Хмельниччина: роки становлення та поступу: Всеукраїнська науково-краєзнавча конференція” (Хмельницький, 1997 р.), “Поділля і Південно-Східна Волинь в роки Визвольної війни українського народу середини XVII ст.: Всеукраїнська наукова конференція” (Стара Синява, 1998 р.), “Кам’янецьчина в контексті історії Поділля: Всеукраїнська наукова конференція” (Кам’янець-Подільський, 1998 р.), “Симон Петлюра у контексті історії Поділля: Всеукраїнська наукова конференція” (Кам’янець-Подільський, 1999 р.), “Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: Міжнародна наукова конференція” (Хмельницький, 1999 р.), “Болохівщина: земля і люди: Всеукраїнська наукова конференція” (Хмельницький — Стара Синява — Любар, 2000 р.), 10-та Подільська історико-краєзнавча конференція (Кам’янець-Подільський, 2000 р.), “Польсько-турецькі війни XVII ст.: польсько-український науковий симпозіум (Кам’янець-Подільський, 2000 р.) та ін. Крім того, Центр був задіяний до підготовки таких наукових збірників, як “ACADEMIA” на пошану професора Леоніда Антоновича Коваленка” (т. 1—2, 1997 р.), “Творчі вершини вченого: до 60-річчя професора М. Г. Кукурудзяка” (1998 р.), “Освіта, наука і культура на Поділлі” (1998 р.) й ін.

Центр причетний до видання 10-ти збірників наукових праць за матеріалами міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-краєзнавчих конференцій загальним обсягом 181,2 друк. аркушів. Центр був задіяний до видання останніх двох томів історико-меморіального видання “Книга Пам’яті України. Хмельницька область” (68,7 друк. арк.), окремих трьох наукових збірників історичного факультету Кам’янець-Подільського педуніверситету. Він брав участь у підготовці до видання всеукраїнського журналу “Краєзнавство” (№ 1—4, 1999 р.) загальним обсягом 19,5 друк. арк. За п’ять років доробок науково-краєзнавчих видань Центру становить 246,5 друк. аркушів.

Найбільшим досягненням Центру у виданні наукових збірників ми вважаємо: “Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження” (1995 р.), “Кам’янецьчина в контексті історії Поділля” (т. 1—2, 1997—1998 рр.), “Симон Петлюра у контексті українських визвольних змагань” (1999 р.).

Центр в основному створив картотеки “Бібліографія історії Поділля і Волині” та “Дослідники і краєзнавці Поділля і Волині”, якими користуються науковці, краєзнавці і студенти. Робота над цими картотеками продовжується. З Центром співпрацювали по дослідженню поділлязнавчих проблем 2 докторанти, 12 аспірантів, 6 пошукувачів, 4 магістранти, 14 дипломників й ін. 6 аспірантів успішно захистили кандидатські дисертації: В. А. Нестеренко, В. С. Лозовий, В. В. Малий (м. Кам’янець-Подільський), Ю. С. Земський (м. Дніпропетровськ), Л. О. Осип’ян (м. Краматорськ), О. М. Кошель (Київ). Написано 12 відгуків на автореферати кандидатських і 2 докторських дисертацій, 8 рецензій на наукові монографії та книги з історії Поділля й Волині. Наприклад, у 2000 р. Центр був причетний до рецензування монографії голови Всеукраїнської спілки краєзнавців, акад. НАН України П. Т. Тронька “Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття: досвід, проблеми, перспективи”, яка щойно вийшла з друку.

Найбільш дієво сприяли роботі Центру дослідження історії Поділля академіки НАН України В. А. Смолій, П. Т. Тронько, д-р іст. наук, проф. Є. М. Складенко, канд. іст. наук В. О. Савчук та ін. (Інститут історії України НАНУ), проректор з наукової роботи, доц. А. Г. Філінюк, декан іс-

торичного факультету, доц. О. М. Завальнюк, завідувачі кафедрами цього ж факультету акад. АНВШ І. С. Винокур, проф. В. С. Степанков, доц. М. Б. Петров, учений секретар Центру, доц. С. В. Трубчанінов (Кам'янець-Подільський педуніверситет), краєзнавець І. А. Стасюк (м. Теофіполь) та ін. Активістами Центру були: проф. І. В. Рибак, кандидати іст. наук В. С. Лозовий, В. А. Нестеренко, О. Т. Шур, І. В. Сесак, доц. А. П. Гавришук та ін. (м. Кам'янець-Подільський), д-р іст. наук, проф. О. П. Григоренко, краєзнавці Є. Д. Назаренко, Ю. І. Блажевич та ін. (м. Хмельницький), канд. іст. наук В. С. Прокопчук (м. Дунаївці), науковець, директор Лисецької загальноосвітньої школи Дунаєвецького району Ю. В. Телячий, краєзнавець І. Д. Козельський (м. Стара Синява) тощо.

Оскільки Центр фінансується не стільки установами-засновниками, а переважно непостійними спонсорами, то він досі не спромігся налагодити друкування свого періодичного збірника наукових праць, що увійшов би у перелік видань ВАК України.

Відсутність штатних посад Центру, передбачених наказом установами-засновниками, знижує ефективність його роботи, робить її суто громадською. Щоб піднести престиж і результативність наукових регіональних досліджень, варто Центр дослідження історії Поділля реорганізувати на державних засадах у Науково-дослідний інститут поділлязнавства в Кам'янці-Подільському. Згадаймо, що в цьому місті у 20-х роках ХХ ст. досить ефективно працювала науково-дослідна кафедра історії та культури Поділля при Інституті народної освіти.

На початку ХХІ ст. колектив Центру працює над складанням перспективного плану своєї науково-дослідної, науково-методичної та видавничої роботи в галузі вивчення історії й культури Поділля і Південно-Східної Волині на період до 2005 р., вишукує можливості для реалізації затверджених проектів (створення поділлязнавчої енциклопедії, ряду історичних нарисів про міста і села краю тощо), залучення до їх виконання широких кіл науковців та краєзнавців, у тому числі з ближнього й далекого зарубіжжя, прагне налагодити співробітництво з вченими західної української діаспори. Центр очікує дієвої матеріальної та технічної допомоги від установ-засновників, спонсорів і всіх тих громадян, яким не байдужа історія та культура Подільської землі. Творчий колектив Центру готовий до подальшого співробітництва з усіма поділлязнавцями. Наша адреса: 32300, Кам'янець-Подільський, вул. Татарська, 14, історичний факультет, кімн. 11, тел. (03849) 2-41-08; 2-50-57.